

Л. А. Чередник,

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

МІФОПОЕТИЧНА ПАРАДИГМА ПОЕЗІЇ ІРИНИ ЖИЛЕНКО

У статті досліджується специфіка міфопоетичної парадигми І.Жиленко. Визначаються естетичні функції домінуючих у її художньому світі міфологем, вивчається їх творча трансформація в авторській текст.

Ключові слова: поетика, міфологема, образ, ліричний герой.

MYTHOPOETIC PARADIGM OF IRYNA ZHYLENKO'S POETRY

There is researched the specific of mythopoetic paradigm of Iryna Zhylenko. The peculiarities of her compositions are sophistication of strofiki and elegance of fiction images, remarkable musical expression and rich colourness. The tenor in the lyric of the poet is the image of light, having been given the magic mean, so long as it is an impersonation of the sky power.

There are defined the esthetic functions of dominating myths in her fiction world, and their artistic transformations in the author's composition. We define traditional myths images get some particular reflection in her poetry and represent the memory about the childhood. The important role belongs to the Bible motives that emphasize the endless attempt of the individuality to spiritual increasing and perfection. Apart from, the Bible motives call for rich associations, cause the understanding of usual life facts from the position of Christianity. It concerns happy perception of beauty, belief in kindness, hope on better and immortality of spirit. Everything together creates the lyric originality of famous Ukrainian poet, contributes the elaboration of her individual style.

Key words: the poetics, the myths, the image, the lyrical hero.

МИФОПОЭТИЧЕСКАЯ ПАРАДИГМА ПОЭЗИИ ИРИНЫ ЖИЛЕНКО

В статье исследуется специфика мифопоэтической парадигмы И.Жиленко. Определяются эстетические функции доминирующих в ее художественном мире мифологем, изучается их творческая трансформация в авторский текст.

Ключевые слова: поэтика, мифологема, образ, лирический герой.

Відома українська поетеса Ірина Жиленко увійшла в сучасну українську літературу в період «шістдесятництва», який розкрив багато нових імен. Творчий шлях письменниці був нелегким, але труднощі не злякали її і не змусили зрадити свої ідеали.

На превеликий жаль, до цього часу доробок І.Жиленко не поціновано належним чином, хоча її творчість є невід'ємною частиною культуротворчого і літературотворчого процесів другої половини ХХ століття. За словами М. Коцюбинської, цю поетесу «критика аж ніяк не розбестила увагою» [3, с. 8]. Та останнім часом спостерігається спалах зацікавленості до творчості письменниці. Серед дослідників, які належно поцінували її спадок, слід назвати М. Коцюбинську, М. Жулинського, Л. Тарнашинську, М. Штолько, Д. Дроздовського, О. Коцарева. Та попри ці розвідки, оригінальна творчість поетки потребує ґрунтовних досліджень.

Мета даної статті – з'ясувати складники художньої концепції Ірини Жиленко, дослідити символічну й образно-метафоричну структуру, міфопоетичне підґрунтя її поезій.

На думку більшості літературознавців, творчість Ірини Жиленко вирізняється вишуканістю строфіки, витонченістю вибору образних засобів у поєднанні з музичною виразністю. Авторка створює особливий художній світ, в якому дивовижно переплітається реальність і ірреальність. Ця поезія надзвичайно душевна і шира, у ній відчувається прагнення до естетичної гармонії, любові, сповідання доброти як найвищої цінності у житті.

Особливу роль у ліриці поетеси належить образу світла, яке пронизує усю її творчість. Так, царство світла створено у вірші «І світла алея...»:

*Гроза відкотилась...
І змиті дощем на зорі,
в мені засвітились
акацій стрункі ліхтарі.
І світла алея...*

І пляж, і старенький причал... [2, с. 48].

І «пломеніючий сад», і «засипаний квітом будиночка сонячний дах», і «світла алея» – усе навкруги, омите теплою літньою зливою, постає оновленим і сяючим. У поезії дивовижно поєднуються дві життєдайні стихії: світло і вода. Вони й наповнюють усе довкілля особливою магією, яка проникає у душу ліричної героїні, стає її єством, тією «сліпучою водою», з якої й народжується натхнення, ні з чим незрівнянне бажання «розкрити вікно в пломеніючий сад. // І в чистому зшитку найперший свій вірш написати» [2, с. 48].

І. Жиленко зуміла зберегти чистоту дитячого світосприйняття й уміння бачити незвичайне у буденних речах. Це особливо відчутно у її дитячих поезіях. Наприклад, привертає увагу вірш «Гном у буфеті», пройнятий теплим сімейним затишком і милими дитячими спогадами. Перед очима читача проходять три покоління родини (дідусь, мама героїні і вона сама), сімейні реліквії (старий буфет, вазочки, позолочені сервізи, музична скринька). А ще – гном, маленький казковий чоловічок у багряному ковпачкові, який багато століть живе у старому буфеті. Прийом персоніфікації допомагає «олондити» казкового персонажа, зробити його теж членом великої родини, без якого вже неможливо уявити життя. Адже гном може розповісти багато цікавого про молодого дідуся, дитинство мами, та й пам'ятає безліч кумедних пригод самої оповідачки. Він дуже чемний, любить «какао пити, смоктати м'ятні гостинці, довго і солодко спати в старій музикальній скринці» [1], роздавати слухняним діткам шоколадки і докоряти пустунам, золотити на свята сервізи й творити ще багацько усяляких див. Поезія сповнена розмаїтих чарівних звуків: пісенька цвіркуна-музиканта, шарудіння цукеркової обгортки, дитячий сміх, ніжний передзвін буфетних шибок, зітхання і буркотіння старого гнома, який «і гупа, і плямка в куточку, і нашіптує дітям казки» [1]. Усе це створює неповторний сімейний затишок, який так потрібен кожному з нас і повертає у незабутнє дитинство.

Образ гнома неодноразово використовується поетесою, при чому в різних варіаціях, що відповідає його двозначності. Як відомо, маленькі карлики бувають добрими і злими. Добрі, зрозуміло, допомагають людям. А ще гноми часто охороняють земні надра, і тоді вони лякають людей. Живучи глибоко в землі, ці казкові чоловічки пов'язані зі світом мертвих, оскільки супроводжують душі людей у потойбічних світ.

Традиційний образ міфологічного персонажа у вірші І.Жиленко «Гном» набуває нового забарвлення:

*Все я знаю, коли я помру
Стану гномом в атласнім жилеті,
По мені буде гном ячий труд*

Золотить на сервізах букети [1].

У цій сумній поезії з'являється метафоричний образ гнома, що стає символом людини, яка кризь усе життя змогла пронести чистоту дитячого світосприйняття. А ще спливають роздуми про життя і смерть. Сумний момент смерті героїня сприймає з філософського погляду: смерті немає, це лише момент переродження, прозріння, осяяння, перехід в інший світ, початок нового життя. Як відомо, саме так трактується смерть і у Святому Письмі.

Вірш сповнений алюзіями з вірша «Гном у буфеті». Тут і його червоний каптурець, і скринька (але вже порцелянова), і хороші манери, і цвіркун-музикант, і маркіза, і делікатні порцелянові дами. І стає гном «не герой, не пророк, не мудрець», а звичайнісіньким стареньким дідусем, який любить «цукор і кмин, малиновий лікер і гостинці» і вічно живе у нашій уяві:

*І століття, і друге, і третє,
В час, коли за віконечком сніг
У старенькім картатім жилеті
Буду жити на радість поетам
І малятам казки бубоніть [1].*

Велика мудрість поетеси полягає у тому, що вона вірить у вічність життя і дарує надію на його нескінченність читачеві.

Подібна думка виникає у письменниці неодноразово. У своїх мемуарах «Ното fegiens» («Людина, яка святкує») вона писала: «...Або все на світі – життя, і смерті немає взагалі. Або все на світі – смерть, і немає життя. Оскільки вирішити це неможливо і треба просто вибирати на віру, то чому би не вибрати перше? Я і вибираю. І вже знаю, що не буде кінця у цьому дощовому осінньому дневі на дачі. І ніколи не згасне остання малинова квіточка на сухій мальві» [3, с. 168].

Продовження теми життя і смерті знаходимо й у вірші «Червоні черепиці»:

*Червоні черепиці, оранжеві коти.
А я біжу по східцях, од сонця золотих.
Я трішечки дитина. А трішечки вже й ні.
Горошок синій-синій збігає по стіні [4, с. 78].*

Твір зможна назвати поетичною біографією ліричної героїні, за якою відчувається відлуння голосу самої авторки. Образи сходинок, якими стрибає героїня, сприймаються як метафора людського життя. Кожна сходинка – це певний період буття: дитинство, юність, зрілість, старість, згасання. Читач спостерігає за безтурботним маленьким дівчам, яке поступово дорослішає, стає дружиною, мамою, бабусею. А далі – Вічність.... Але навіть відхід за межу не сприймається ліричною героїнею (та й самою авторкою) чимось сумним:

*І сімдесят, і далі... І це, і це – і все!
Хтось тяжко зарідає. Хтось квіти принесе.
По східцях, як по гамі, донизу – о печаль!
І плаче донька-мама і донька-онуча.
Червоні черепиці на пагорбах горять.
Мені ж ласкаво спитьсья... Кому там докорять
Це так було красиво – збігать
по сходах
вниз*

Горошок синій-синій, і повні очі сліз... [4, с. 78].

Та образ червоних черепиць і оранжевих котів, який проходить через увесь твір, вносить мотив веселості, жвавості, мотив життя, вічної молодості душі.

Невипадковим є рефрен «горошок синій-синій». Це пояснюється символікою синього кольору. Як відомо, цей колір пов'язаний із значенням таїни, спокою, містики, святості, благородства, високої божественності. Недарма одяг Христа і Богородиці на іконах і картинах часто був саме синього кольору. Останній незакінчений рядок підкреслює невидимий зв'язок з іншим світом – царством вічності і спокою.

Світ реальний і ірреальний химерно переплітається й у вірші «Жар-птиця». Композиція твору побудована на контрастах: з одного боку південна екзотична птиця, яскрава і золота, «з очима-намистинками», а з іншого – «вся вороняча орава», галаслива і задрісна. Жар-птиці живеться нелегко, адже її не сприймають гави, вважають «чужою і непристойно яскравою», тримають у клітці. Можливо, саме через це вона й захворіла, а морозна погода лише привід для цього. Фінал вірша оптимістичний: чарівна птаха лікується, «п'є молоко, клює родзинки, чита «Барвінок» і «Мурзилку» [1].

*Пішли на лад у неї справи.
І скоро знов злетить вона
на злість лихим, кульгавим тавам,
на новорічну радість нам! [1].*

Так елемент казковості допомагає поетесі ненав'язливо говорити про складні питання буття: вічну боротьбу добра і зла, яка завжди точиться у світі. Та все ж таки добра більше (сама пташка, яка злетіла, освітила все довкола у столиці, принісши людям радість і щастя, її добрі друзі) і воно перемагає.

Цікавим є й використання у творах давнього фольклорного образу підкови – традиційного символу успіху й щастя. Героїня вірша «Підкова» знайшла незвичну річ – золоту підкову коня Діда Мороза. Ця пригода сколихнула усіх, «аж розгубились в небі літаки». І знову у художній світ твору входить тема добра і зла. Безкорисливість ліричної героїні, яка вирішила повернути втрачену підкову Дідусеві Морозу, не може збагнути натовп роззяв, які є втіленням міщанського світогляду.

Казковість світу створюється ще й за допомогою символіки кольорів. І Жилено взагалі вважають неперевершеною майстриною словесного акварельного малюнка. Різнобарвний сніг (зелений, рожевий, фіалковий, голубий), який бачить героїня, є свідченням не дивацтва, а її незвичайної душі, здатної сприйняти земну красу.

Багатомірністю звучання вирізняється лірична поезія «Зимовий мотив з візитом пічника», у якій виникають роздуми про духовне зростання. Це шлях тривалий і складний, але прагнення до досконалості здавна оспівувалося в усіх народів. У людській душі завжди борються два начала: земне й небесне. У залежності від того, що перемаже, складається і життєвий шлях особистості:

*Душа земне переросла,
небесного ще не сягнула,
краєчок неба одгорнула
на рівні серця і чола –
заплакала і геть пішла...*

Бо ще була душа мала.

Рости ж так боляче і страшно! [1].

Дійсно, духовне зростання – процес болісний, вимагає певних зусиль, нелегкої праці і не кожному під силу. Але тим солодшою завжди є перемога.

Піднімаючи такі важливі теми, авторка стверджує, що добро – це не слова, а вчинки, інколи навіть найбуденніші. Так у поезії виникає образ пічника-інваліда, якому героїня збирала скромний обід. Зігріти самотнє серце, допомогти ближньому – хіба це не зростання?

*А ми ж худобонька домашня –
нам треба хатнього тепла* [1].

Прикметно, що дія твору відбувається напередодні Різдва, з яким у твір входять біблійні мотиви. У ці незвичайні святкові дні разом зі світлом Віфлеємської зірки оселяється у душах людей надія на краще. Зло, яке є багатограним і підступним, намагається не допустити цього. Невипадково у вірші тріснув старенький глечик і «злякав зізду». Лише міцна віра у можливість зміни світу здатна витримати навіть найпотужніший натиск темних сил. І тоді морок згине назавжди:

Замерзла в глечик у вода.

*І, луснувши, старенький глечик
злякав зізду.*

Втекла зізду...

То був салют земному дому,

Зимі земній, вогню земному,

душі, яка за ніч спочине,

і вранці вийде до воріт,

і знов дитячими очима

різдвяно осіє світ... [1].

Упродовж усієї творчості Ірина Жиленко залишалася оптимісткою. Вона любить і вміє цінувати життя, захоплюється його багатогранистю. Саме це допомагає її ліричним героїням (та й їй самій) пережити різні негаразди:

А я собі наказую: «Мовчи!

Ніхто на світі не повинен знати,

що в цьому домі, повному досад,

я не людина, я – вікно у сад» [1].

Отже, на сторінках творів Ірини Жиленко постає дивовижно-прекрасний художній світ, осягнення якого відбувається на рівні інтуїції, прозоріння, духовного осяяння. Буття ліричних героїнь не можна назвати спокійним. Легкість, затишність переплітається з сумом і тривогою, оскільки у житті завжди борються добро і зло. Образи казкових персонажів, яскрава кольорова палітра створюють момент казковості, який є у багатьох віршах поетеси, і повертає у дитинство. Особлива роль належить образу світла, яке проймає усю творчість письменниці. Воно є втіленням вищих сил, які завжди перемагають і вселяють надію на краще. Важливу роль відіграють у поезії і біблійні мотиви, що підкреслюють нестримне прагнення особистості до духовного зростання і досконалості.

Література:

1. Жиленко І. В. Антологія української поезії / І. Жиленко // Антологія української поезії, том шостий [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://ukr-lit.net/nasha-biblioteka/1334-news/3510-antologija-ukra>.

2. Жиленко І. Вечірка у старій винарні / Ірина Жиленко. – К. : Спілка письменників України, фонд «Літературна скарбниця», культурний центр «Світовид», 1994. – 104 с.

3. Жиленко І. Номо fegiens: Спогади / І. Жиленко; передм. Михайлини Коцюбинської. – К. : Смолоскип, 2011. – 816 с.

4. Жиленко І. Цвітіння сивини / Ірина Жиленко. – Харків : Фоліо, 2003. – 104 с. : портр.

5. Сардарян К. Г. Епістолярії Ірини Жиленко в біографічному та історико-культурному контексті : монографія / К. Г. Сардарян. – Донецьк : «Ноулідж», 2014. – 216 с.

6. Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління (історико-літературний та поетикальний аспекти) – К. : Смолоскип, 2010. – 632 с.

УДК 821.112.2.09(092)«17/19»

Г. М. Шевців, Р. Б. Шевців,

Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка, м. Дрогобич

ЕЛЕМЕНТИ РЕЦЕПЦІЇ ТВОРЧОСТІ Й.-В. ГЕТЕ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ XIX-XX СТОЛІТЬ

Статтю присвячено розгляду особливостей рецепції літературної спадщини Гете в творчості відомих українських письменників. Виокремлено основні віхи цієї рецепції та визначено її характерні риси. Основний акцент зроблено на відображенні «Поезії і правди» Гете в українській літературі XIX-XX століть.

Ключові слова: автор, автобіографія, іронія, жанр, рецепція.

THE PECULIARITIES OF PERCEPTION OF GOETHE'S MEMOIRS IN THE UKRAINIAN LITERATURE OF XIX-XX CENTURIES

The article deals with the peculiarities of perception of Goethe's memoirs in the lives of famous Ukrainian writers. Four main periods are underlined and main features are determined. The main accent has been put on Goethe's «Poetry and Truth» reflection in the Ukrainian literature of XIX-XX centuries.

The research problem of «Poetry and Truth» reception in the Ukrainian literature is complicated by the fact that here autobiography is not a leading genre of self-knowledge. The Ukrainian literature is characterized by autobiography of artistic creativity, echo of autobiography genre, which consists in filling work by facts from one's life. The autobiography genre becomes popular in the Ukrainian literature only in XIX century.

Familiarity with works of famous Ukrainian classics gives rich material for generalization of Goethe's reception in the Ukrainian literature. As we know, Panteleimon Kulish, Mykola Kosomarov, Lesya Ukrainka, Olha Kobulyanska, Ivan Franko knew well Goethe's works.